

Den hållbara maten – producenten och politiken

Stockholm, 1 oktober 2013

Regeringen har en vision om att Sverige ska bli det nya matlandet i Europa. Det är en vision som handlar om god mat och en levande landsbygd. Men den handlar också om sysselsättning och nya företag. Men bakom talet om småskaligt och närproducerat håller svenskt jordbruk på att monteras ner. Hur ser situationen egentligen ut för de som arbetar inom livsmedelsindustrin idag och hur kan en modern jordbrukspolitik som sätter hållbarheten i fokus utformas?

Dessa frågor debatterades på ett frukostseminarium på Kungliga skogs- och lantbruksakademin, den 1 oktober. Medverkade gjorde Johan Ununger, VD på Saltå Kvarn, Maria Forshufvud, VD för Svenskt Kött, Jens Holm, riksdagsledamot för Vänsterpartiet, Roger Tiefensee, riksdagsledamot för Centerpartiet och Anneke Svantesson från Landsbyggsdepartementet.

Sammanfattande slutsatser från dagen

- Det råder en stor pridfokusering inom livsmedelsindustrin och Sverige har svårt att hävda sig på den fria marknaden. Sverige bör därför satsa på att utveckla mer värden och konkurrera med kvalitet istället för pris.
- Konsumenter efterfrågar information om varors ursprung. Ursprungsmärkning är därför viktig inte minst när det gäller kött där en allt större andel av det kött som konsumeras i Sverige kommer från okända källor.
- Offentlig upphandling är ett kraftfullt verktyg som kan främja ekologisk produktion men det används i för liten utsträckning idag.
- Det finns stor potential att utveckla den svenska livsmedelsproduktionen. Regeringen har nyligen lanserat en konkurrenskraftsutredning vilken ska analysera det svenska jordbrukets konkurrenskraft. Fokus ligger på export, innovationsförmåga och tillgång till marknaden. Ekologisk produktion är inte utpekad.

Katarina Veem inleder seminariet med att hälsa alla välkomna. Seminariet är det tredje i raden av seminarier om hållbar mat som Swedish Water House arrangerat tillsammans med KSLA och We Effect under året. Tidigare seminarier har diskuterat hur konsument och butik kan främja hållbar livsmedelsproduktion. Katarina delar med sig av några av slutsatserna från de tidigare seminarierna. Hon nämner bland annat behovet av politiska incitament för att främja en hållbar livsmedelsproduktion och informations-spridning om dessa frågor i samhället, vilket till stor del saknas idag. Slutligen berättar Katarina att Swedish Water House kommer att starta upp en klustergrupp på temat mat och vatten från och med nästa år där dialogen kring dessa frågor kommer att fortsätta.

Johan Ununger, VD, Saltå Kvarn

Handelns pridfokusering har pressat priset på livsmedel och lönsamheten inom svensk livsmedelsindustri är mycket låg, vinstmarginalen ligger på cirka fem procent. ICA, Coop och Axfood dominerar marknaden och tillsammans bestämmer de vilka produkter som tas in i sortimentet. Med dessa villkor är det svårt att som litet livsmedelsföretag att överleva. Vi har en bild i Sverige att vårt jordbruk är ekonomiskt och ekologiskt hållbart men det stämmer inte. Norge har exempelvis mycket bättre produktionsvillkor än oss och i Danmark beskattar man idag kemiska bekämpningsmedel. För hållbar/ekologisk odling saknas politiska ambitioner i Sverige.

Johan nämner tre politiska åtgärder han vill se för att göra livsmedelsindustrin både ekonomiskt och miljömässigt hållbar. Tillsynen måste förbättras och bli mer enhetlig (idag skiljer sig kraven åt mellan kommuner), skattelagstiftningen revideras samt informationskraven på förpackningar ses över. Johan skulle gärna se en nationell kontrollmyndighet som ansvarar för tillsynen samt en ökad användning av modern informationsteknologi som alternativ till livsmedelsförpackningarnas informationskrav. Vilken information som ska ingå på förpackningen ändras hela tiden och varje gång detta sker måste alla förpackningar göras om vilket innebär en stor kostnad för livsmedelsföretagen. För några år sedan beslutade Saltå Kvarn att man som en del i hållbarhetsarbetet ville klimatkompensera vissa produkter. Man räknade ut koldioxidbelastningen och klimatkompenserade genom trädplantering i Uganda. Men klimatkompensering räknas inte som en avdragsgill kostnad enligt skatteverket. Det finns därför ett behov av att se över skattelagstiftningen.

Johan avslutar med att berätta att Saltå Kvarn har tagit fram "världens coolaste kriterier för spannmålsproduktion". Tillsammans med svenska bönder har man tagit fram en verktyglåda med 150 åtgärder som bonden kan välja att göra på gården helt frivilligt. Åtgärderna syftar till att minska gårdens påverkan på klimatet, öka den biologiska mångfalden och minska kväve- och fosforläckaget på gården. Åtgärderna i verktyglådan är poängsatta och ju högre poäng gården uppnår ju mer får de betalt. Genom verktyglådan bidrar Saltå Kvarn till att säkra flera viktiga ekosystemtjänster.

Maria Forshufvud, VD, Svenskt Kött

Svenska konsumenter vill veta var köttet kommer ifrån. Sedan 2011 har vi haft en frivillig märkning på kött som utvecklats tillsammans med handeln och LRF. Märkningen "Svenskt kött" garanterar att all köttråvara i produkten som märks är från gris, nöt, häst och/eller får och lamm som är fött, uppfött, slaktat och styckat i Sverige. Hur ser då Sveriges produktion ut i förhållande till andra EU-länder? Sverige är små producenter av kött, vi står endast för 1 % av den totala grisproduktionen i EU. Svensk köttproduktion har minskat över tid men köttkonsumtionen ökar. En stor del av det kött vi köper har ett okänt ursprung. På restauranger eller charkuterier ställs sällan frågan var köttet producerats. Hur ska svenska bönder kunna konkurrera på världsmarknaden när handeln inte efterfrågar svenskt kött? Sverige har en sträng djurlagstiftning vilket är bra, men det innebär merkostnader. Till skillnad från andra EU länder klipper vi exempelvis inte grisarnas knorrar och vi har även lägst förbrukning av antibiotika. Svensk köttproduktion bidrar med mervärden så som biologisk mångfald och öppna landskap. När den svenska animalieproduktionen minskar, minskar även dessa värden.

Det är otroligt viktigt att Sverige driver kraven på en tydlig ursprungsmärkning i EU. Det behövs en märkning som berättar var djuret är fött, uppfött och slaktat. Om vi kan få igenom detta krav blir det lättare för konsumenten att veta vad man köper. Regler för ursprungsmärkning håller nu på att diskuteras i EU. Tre alternativ har tagits fram som medlemsländerna ska ta ställning till. Det första alternativet är att märka kött med EU/icke-EU. Det andra alternativet är att märka var djuret är uppfött och slaktat. Det tredje alternativet är att märka var djuret är fött, uppfött och slaktat. Det utkast till regel-förslag som EU-kommissionen nu skickat ut går på det andra alternativet. Köttet ska ursprungsmärkas med uppfött och slaktat, men definitionen av uppfött är väldigt svag. Det är ett alternativ som köttindustrin i EU driver då de vill kunna transportera djur mellan länder för att kostnadsoptimera. Svenskt kött arbetar för att alternativ tre ska klubbas igenom. Det är otroligt viktigt att man enas kring det tredje alternativet och Sverige måste driva på för att det ska lyckas. Maria avslutar med att fråga politikerna hur de ser på de olika alternativen och hur de planerar att driva deras ståndpunkt.

Paneldebatt

Johan Ununger, Saltå Kvarn
 Maria Forshufvud, Svenskt Kött
 Jens Holm, Vänsterpartiet
 Roger Tiefensee, Centerpartiet
 Anneke Svantesson, Landsbygdsdepartementet

Katarina Veem bjuder upp Jens, Roger och Anneke på scenen och ber dem att var och en kommentera på Johan och Marias presentationer.

Anneke Svantesson: Livsmedelslagstiftningen är näst intill uteslutande EU harmoniserad. Efter som beslut baseras på förhandlingar i EU är det svårt för oss att ändra regler kring exempelvis informationskrav på förpackningar som Johan nämner. Angående tillsynen har regeringen nyligen beslutat att flytta ansvaret för kontroll av bland annat småskaliga charkuterier, fiskrökerier och mejerier från kommunerna till Livsmedelsverket. Syftet med detta beslut är att livsmedelskontrollen blir mer likvärdig i hela landet. Angående ursprungsmärkning på kött kan jag meddela att vår minister blev mycket upprörd över matfusket. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att regelbördan kan vara betungade för livsmedelsindustrin. Regeringen drar nu igång en konkurrenskraftsutredning som kommer att analysera det svenska jordbrukets konkurrenskraft. Baserat på resultaten från utredningen kommer en strategi för en livskraftig industri formuleras. Fokus ligger på export, innovationsförmåga och tillgång till marknaden. Ekologiskt är inte utpekade. Jordbruket karaktäriseras av små företag som inte klarar av att konkurrera på marknaden, de behöver stöd. Dagens bönder har en hög levnadsstandard vilket innebär att det finns ett behov att utveckla premier och en marknad för mervärdesprodukter så att de har möjlighet att tjäna en bra inkomst.

Roger Tiefensee: Genom att fokusera på spårbarhet kan Sverige konkurrera med kvalitét istället för låga priser på livsmedel. Maria undrade hur vi ställer oss till de olika alternativen på ursprungsmärkning av kött. Svaret på den frågan är att Centerpartiet stödjer alternativ tre. Vi vill även att det undantag som finns för strimlat/malet kött täpps till. Det

finns mycket vi kan göra redan nu för att öka spårbarheten. Bland annat kan vi ställa tydliga krav på spårbarhet genom den offentliga upphandlingen. Detta görs inte tillräckligt idag. Angående förpackningar och informationskrav finns det flera bra exempel på hur man kan använda sig av informationsteknologi för att kommunicera en varas ursprung. LRF har bland annat utvecklat mobilappen "Våga fråga – få en bonde på köpet". Med hjälp av appen kan konsumenten läsa av om ett livsmedel är svenskt eller ej genom att scanna av streckkoden. Johan nämnde även tillsynen som ett problemområde. Genom landsbygdsdepartementet har Centerpartiet sett till att Livsmedelsverket erbjuder kommunerna kompetensutveckling (utbildning och tillsynsvägledning) i syfte att skärpa tillsynen och göra den mer enhetlig. Vad gäller klimatkompensation är det självklart att detta ska synas i affärsverksamheten. Vi bör titta närmare på de hinder som finns samt fundera kring hur vi kan få fler företag att klimatkompensera.

Jens Holm: Mat är både fyllt av känslor, smak och upplevelser men påverkar samtidigt vårt klimat. Vi ser som Maria säger en trend mot mer anonym mat. Hälften av den mat vi konsumerar importeras. Människor är mer engagerade i hållbarhetsfrågor nu än tidigare men att hitta livsmedel som är bra för miljön mm är inte lätt. Här ska vi hjälpa människor att göra mer hållbara matval. Självklart ska vi använda den offentliga upphandlingen för att främja hållbar produktion. När det gäller ekologisk produktion saknas en ambitionssatsning från regeringen. Till 2010 hade man satt ett mål att 20 procent av all mark skulle odlas ekologiskt. Det målet nådde man inte.

Vänsterpartiet har nyligen lagt en motion om det hållbara matlandet Sverige. Detta är ett svar på avsaknaden av aspekter så som miljö, hälsa och klimat i regeringens satsning. Johan berättar att Vänsterpartiet stödjer Marias linje när det gäller ursprungsmärkning. Tillsynen anser Jens bör ses över. Djurskyddskontrollen beslutade man att flytta från kommuner till länsstyrelse, kanske kan det vara relevant att göra detsamma för livsmedel. Viktigt är då att resurser flyttas med, vilket inte var fallet när ansvaret för djurskydd förflyttades. Jens tycker att det är bra att livsmedelsbranschen måste redovisa information om produktens innehåll och produktions sätt. Konsumenten efterfrågar detta. Avslutningsvis kommenterar han klimatkompensationsfrågan. Klimatkompensation är bra, men samtidigt ska miljöpåverkan kosta. Huvudfokus ska vara på att ställa om sin produktion i Sverige, det får inte glömmas bort.

Katarina Veem - Svenskt kött är bättre ur klimatsynpunkt. Är detta något Svenskt Kött kommunicerar utåt?

Maria Forshufvud: Ja det gör vi och ja det stämmer. Importerat nötkött är 40 -100% mer klimatbelastande än svenskt nötkött.

Jens Holm: Viktigt är att vi är överens om att köttkonsumtionen måste minskas. Men i de fall vi ändå väljer att äta kött bör vi välja svenskt.

Johan Ununger: Konsumtionsmål i offentlig sektor behövs. När obekväma beslut ska tas, så som att köpa in dyrare, men ekologiskt odlade råvaror, är det skönt att ha ett politiskt mål i ryggen. Ursprungsmärkning är jätte viktigt men märkning är svårt! Alla vill ha en märkning som passar deras egna preferenser och det är omöjligt. När det gäller klimat-

komensation finns det ingen som gör detta utan att gjort sin hemläxa först. Vi på Saltå Kvarn gjorde allt från att energieffektivisera till att ställa om till förnyelsebar energi innan vi beslutade om att börja klimatkompensera produkter.

Roger Tiefensee: Här råder det helt klart ett feltänk på skatteverket. Vi bör ha en skatte- lagstiftning som premierar hållbara affärsmodeller.

Frågor från publiken

Det avsätts för lite pengar till lantbruket och de delar där man premierar god djurhållning och miljö. Minska inkomststödet och satsa istället på att stärka Landsbygdsprogrammet där man sedan bör besluta att aktivt uppmuntra miljöåtgärder genom exempelvis premier eller miljöersättning.

Roger Tiefensee: Sverige behöver ladda inför jordbruksreformen 2020. Centerpartiet kommer att föreslå vad Sverige behöver driva för reformer. Inom Landsbygdsprogrammet kommer fortsatt fokus ligga på den aktiva lantbrukaren. Men detta fokus kan tydliggöras. Konkurrenskraftsutredningen är det första steget mot en livsmedelsstrategi vilken ska innefatta mål för den ekologiska produktionen. Både en ökning av ekologiskt och svenskt ska eftersträvas.

Jens Holm: EUs jordbrukspolitik är svår att styra åt rätt håll. Sverige ska självklart göra vad vi kan för att göra satsningar så gröna som möjligt men vi ska inte glömma vår egen stadsbudget. Dessa pengar kan exempelvis användas till att främja ekologiskt genom att rikta stöd till denna produktionsform. Vad gäller livsmedelsstrategin är den lite sent påkommen. Det är flera miljömål som vi misslyckas att nå och därför är det dags att vidta åtgärder istället för att utreda hela tiden.

Ledde matfusket till förändringar inom regelverk och tillsyn?

Anneke Svantesson: Regeringen har beslutat om ökat anslag till Livsmedelsverket för att bekämpa livsmedelsfusket genom ökade kontroller.

Jens Holm: Det finns två stora problem som måste hanteras för att vi ska kunna komma tillrätta med matfusket. För det första saknas resurser inom tull, polis och livsmedelsverk för att kontrollera den stora mängd livsmedel som importeras. För det andra är böter det högsta straffet för matfusk. Detta innebär att alla förundersökningar om matfusk läggs ner. Livsmedelslagen behöver ändras så att hårdare straff kan delas ut.

Maria Forshufvud: Självklart måste det bli påföljder när fusk upptäcks. Angående konkurrensutredningen är det viktigt att inte glömma basen, dvs. odlingen, vattnet, betesmarken. Hur utnyttjas dessa resurser? Börja med att sätta mål för basen, därefter kan specifika mål som andel ekologiskt producerat mat formuleras.

Anneke Svantesson: Konkurrensutredningen handlar om att skapa mervärdesprodukter som kan säljas till ett högre pris. Basen (tillgång till mark, vatten) finns med.

Ett förändrat klimat kommer att påverka livsmedelsproduktionen, och ställa högre krav på långsiktig planering. Sverige kan komma att behöva öka sin inhemska livsmedelsproduktion, dvs. producera mer mat i Sverige för Sverige. I vilken grad tas detta in i det strategiska arbetet?

Anneke Svantesson: Konkurrenskraftsutredningen tittar på livsmedelsproduktion i ett längre perspektiv, fram till 2030. Livsmedelsförsörjning i ett förändrat klimat är inkluderat.

Jens Holm: Livsmedelsproduktionen i Sverige har förutsättningar att öka i framtiden. En anledning till att denna fråga inte fått så stort fokus hittills är att vi traditionellt inte sett oss som ett livsmedelsproducerande land.

Roger Tiefensee: Sverige ska ha en beredskapsökande livsmedelsproduktion. Syftet med matlandet Sverige är att lyfta fram självkänslan. Vi går vidare mer konkurrenskraftsutredningen där vi kommer att identifiera möjligheter och hinder för ökad livsmedelsproduktion. Livsmedelsproduktionen ska inte tas för given. Håller med Maria om att basen är viktig. Mål ska finnas för livsmedelsproduktionen i stort, och för ekologiskt som en del av detta. Vidare ska vi se till att främja innovativa produkter som utvecklas. Ett intressant exempel är Grambogård där man experimenterar med olika typer av uppfödning som kan utveckla köttets smak. Bland annat föder man upp grisar på äpplen och spannmål, vilket är ett bra exempel på hur man kan ta tillvara på matavfall.

Hållbar mat kan bara uppnås om vi har ett hållbart samhälle vilket innebär radikala omställningar. Diskuteras detta inom politiken?

Roger Tiefensee: Vi ska använda de verktyg vi har för att främja hållbar produktion, som den offentliga upphandlingen. Ekokonsumtionsmål som Johan förespråkar är bra. I Södertälje har kommunen satt ett mål att hälften av all mat som köps in ska vara ekologisk. All mat lagas från grunden. Viktigt är också att maten som lagas är god. Det slängs idag mycket mat. Genom att säkerställa matens kvalitet kan vi minska svinnet.

Jens Holm: Det diskuteras. Politiker känner väl till klimatproblematiken mm. men konkret handling saknas. Varför är steget från ord till handling så stort? Redan 1997 lade Vänsterpartiet exempelvis en motion om att minska köttkonsumtionen. Som politiker måste man ta i de svåra frågorna. Förhoppningsvis kan vi nu få till konsensus kring köttkonsumtionen.

Anneke Svantesson: Småföretagare tar sina egna beslut och bestämmer hur gården ska bedrivas. En trend som vi ser nu är att fler och fler gårdar väljer att förädla själva. Det pågår även en flyttning från landsbygd till stad. Allt färre förvärvsarbetar inom lantbruket och storleken på gårdarna ökar. I varje generation fattas nya beslut. Bönderna tar på sig större utmaningar idag än förut. Hur vill man leva? Vi måste förstå den moderna lantbrukaren och dennes val. När vi förstått detta kan vi lättare identifiera vilket stöd vi ska ge.

Hur ställer ni er till vårt medlemskap i EU? Ingen av er som vill gå ur?

Jens Holm: Jag röstade nej till EU när det begavs. Samarbetet är viktigt men tyvärr är den inre marknaden överordnat allt annat i EU. Att gå ur finns dock inte på agendan idag.

Roger Tiefensee: Jag var också emot att gå med men nu när vi är medlemmar ska vi göra det bästa av situationen.

Vad är det för livsmedel som vi ska producera i Sverige? Hur motiverar vi att vi äter rött kött?

Jens Holm: Att utveckla nya, smarta livsmedel baserat på baljväxter är något som man borde satsa på. Men för att detta ska lyckas måste vi som politiker vara tydliga med att vi vill se en sådan utveckling.

Anneke Svantesson: Många områden lämpar sig inte för vegetabilisk produktion. Kan man inte bli konkurrenskraftig på bulken får man hitta andra strategier. En tredjedel av Sveriges åkermark klarar inte av att konkurrera på en öppen världsmarknad.

Maria Forshufvud: Svenskt Kött förespråkar inte att köttkonsumtionen ska öka. Köttet utgör dock en viktig proteinkälla, och innehåller även andra viktiga näringsämnen.

Roger Tiefensee: Vi ska arbeta för att minska köttkonsumtionen men det kött vi äter ska vara svenskt. Därför måste vi öka den svenska produktionen så en mindre andel kommer utifrån. Betande hagar bidrar med så mycket som häften av vår biologiska mångfald. Detta är väl värt att bevara. Jag ser möjligheter att utveckla svensk livsmedelsproduktion. Finns flera innovativa system under utveckling i Sverige. Ett exempel är recirkulerande system där man kombinerar fisk- och växtodling.

Johan Ununger: Mat är ingen industriprodukt. Vi har aldrig betalat så lite för maten som idag. Vi måste hitta premievärden för att kunna konkurrera internationellt. När vi köpt ett gott vin skryter vi inte om hur billigt det var utan om dess kvalité. Varför ska inte det samma gälla maten? Nästa gång ni handlar mat, ha detta i åtanke.

/Karin Glaumann, Swedish Water House